

rında idi. Türk hükümetinin bütün önleyici tedbirlerine rağmen yanına muhafız dahi almadan yola çıkan Miss Bell kırk günde Hâil'e varmış, buradaki aşiretin başındakilerle tanışmış ve birtakım maceralardan sonra I. Dünya Savaşı'nın başlamasından beş ay önce Bağdat'a ulaşmıştır. Belki en meraklı seyahati olan bu yolculuğun notları yayımlanmamıştır; ancak Miss Bell'in mektuplarında özet olarak bir hikâyesi bulunmaktadır.

1914 Mayıs'ında İstanbul üzerinden İngiltere'ye dönen Miss Bell az sonra başlayan I. Dünya Savaşı'nda, önce Boulogne'daki savaş yaralı ve kayıplarını arayan komitede görev aldı. Fakat 1915 yılının Ekim ayında bu görevinden alınarak Albay Lawrence ile birlikte, Osmanlı idaresine karşı Arap ayaklanmasını hazırlayanlar arasında bulunmak üzere Kahire'ye gönderildi. Kargamış'ta kazı yapan İngiliz arkeologlarından L. Wooley ile Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde (Girit, Tesalya, Anadolu) yıllardır dolayan arkeolog D. Hogarth da aynı serviste idi. Ayrıca burada savaştan önce Anadolu'yu baştan başa gezen Anadolu arkeolojisi uzmanı Sykes de bulunuyordu. Miss Bell 1916'da bir süre Kahire'deki bu istihbarat bürosunda çalıştıktan sonra Mezopotamya'daki İngiliz başkumandanlığı emrine verilerek General Sir Percy Lake'in yanına gönderilip Basra'da görevlendirildi.

Miss Bell'in savaştan sonra ilmî faaliyeti tamamen durdu. Önce General P. Cox'un, 1923'ten itibaren de Irak'taki İngiliz devlet komiseri olan Sir H. Dobbs'un yanında Bağdat istihbarat servisinde görevini sürdürdü. Burada İngiliz menfaatlerini korumak üzere onun Arap aşiretlerinin tutum ve eğilimleri üzerindeki tavsiyeleri uygulanıyor, yeni kurulan Irak'ın kuzey kısmının Türkiye ile birleşmesini önleyecek tedbirler alınıyordu. Miss Bell'in en büyük dostu ve desteği, Hicaz Emiri Hâşimî Hüseyin'in büyük oğlu Faysal'dı (daha sonra Irak Kralı I. Faysal). Miss Bell, Bağdat'ta bir millî müze kurulması için çalışır ve bir taraftan da politika gayretlerini sürdürürken sağlığının bozulması üzerine İngiltere'ye dönmesi tavsiyelerini geri çevirmiş ve 12 Temmuz 1926 gecesi buradaki evinde ölmüştür. İntihar ettiği, hatta politik sebeplerle öldürüldüğü yolunda söylentiler de bulunmaktadır.

Miss Bell'in oldukça zengin kütüphanesi Bağdat'ta kurulacak bir arkeoloji

enstitüsüne bağışlanacaktı; ancak kız kardeşi Lady Richmond kitapları, Bell'in notları ve Arabistan'la Anadolu'da çektiği fotoğrafların negatifleriyle birlikte İngiltere'de Newcastle upon Tyne'de bulunan King's College'a bağışlamıştır. Miss Bell dostlarına hayatı boyunca pek çok mektup yollamıştır. Bunlarda gördüğü yerler, tanıdığı insanlar ve karşılaştığı yaşama şartları hakkında geniş bilgiler verir. Ölümünden sonra bu mektupların bir kısmı üvey annesi Lady Bell tarafından iki cilt olarak *The Letters of G. Bell* (London 1927) adıyla, bir kısmı da (ilk mektupları) Elsa Richmond tarafından *The Earlier Letters of G. Bell* (London 1937) adıyla yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. R. Ridley, *Gertrude Bell*, London 1941; W. C. Donkin, *Catalogue of the Gertrude Bell Collection in the Library of King's College-Newcastle upon Tyne*, Newcastle upon Tyne 1960; *The Dictionary of National Biography*, Oxford 1961, II, 74-76; S. Hill, *Gertrude Bell (1868-1926)*, Newcastle upon Tyne 1976; Fr. Babinger, "Miss Gertrude Lowthian Bell", *Isl.*, XVI (1927), s. 126-129; Semavi Eyice, "Anadolu Arkeoloji Tarihinden Portreler: 1-Gertrude Bell", *Arkeoloji ve Sanat*, I/2, İstanbul 1978, s. 7-10; E. Monroe, "Gertrude Bell (1868-1926)", *Bulletin of the British Society for Middle Eastern Studies*, VII/1, London 1980, s. 3-23; G. Michael Wickens, "Bell", *Elr.*, IV, 126-127.

SEMAYİ EYİCE

BELL, Richard

(1876-1952)

Kur'an-ı Kerim hakkında mesnetsiz iddialar ileri süren ve Kur'an tercümesiyle tanınan İngiliz şarkiyatçısı.

İskoçya'da dünyaya geldi. Edinburgh Üniversitesi'nde edebiyat ve ilâhiyat okuyarak başladığı yüksek öğrenimini Almanya'da tamamladı. Ülkesine döndüğünde Edinburgh Üniversitesi'nin İbrânîce Kürsüsü asistanlığına tayin edildi; bir yandan da Arapça dersleri verdi. Daha sonra dinine hizmet amacıyla üniversitedeki görevini bırakarak bir taşra kasabası olan Wamphray'de papazlığa başladı. 1921'e kadar sürdürdüğü geçici kilise hizmetinin ardından tekrar Edinburgh Üniversitesi'ne dönerek Arapça dersleri vermeye devam etti. Bell akademik kariyerinin sonuna kadar herhangi bir Arap ülkesini ziyaret etme fırsatı bulamadan yetmiş bir yaşında emekliye ayrıldı (1947); beş yıl sonra da ömrünün çoğunu geçirdiği Edinburgh'da öldü.

Eserleri. Pek üretken bir yazar olmaları Bell, önceleri Edinburgh Üniversitesi'nin kütüphanesindeki yazmalardan faydalanarak müslümanların matematik ilmine yaptıkları katkıları incelemek istemişse de daha sonra hocalarının ve dostlarının ısrarlarıyla Hz. Muhammed ve Kur'an üzerinde çalışmalar yapmıştır. 1. *The Origin of Islam in Its Christian Environment*'tir (Londra 1926, 1968). Yedi kısımdan oluşan eserde önce Hıristiyanlığın tarihini özetlemekte, ardından bu dinin Araplar'a, İslâm'ın doğuşuna ve gelişmesine olan etkilerini ele almakta, daha sonra da Hz. Muhammed'in peygamberliğini incelemektedir. 2. *The Qur'an Translated, with a Critical Re-arrangement of the Surahs* (I-II, Edinburgh 1937-1939, 1960). Bell'in en önemli çalışması olan bu eser İngilizce Kur'an meâlidir. Eserdeki notlarla çeşitli açıklamalar yazarın ölümünden sonra *An Introduction to the Koran* adıyla ayrıca yayımlanmış (Edinburgh 1953) ve bu kitap daha sonra öğrencisi Montgomery Watt tarafından gözden geçirilerek çift imzayla tekrar basılmıştır (Edinburgh 1970). Bell'in bu meâlde, Ahd-i Atık üzerinde çalışırken öğrendiği prensipleri uygulayarak süreleri yeniden düzenlemesi, Kur'an'a edebî açıdan bakıp onu bölümlere ayırması, âyetleri tek tek, hat-ta bölüm bölüm ele alarak nüzul (kendi ifadesiyle ilham) tarihlerine göre yeniden sıralamaya kalkışması müslüman ve gayri müslim çevrelerde tepki uyandırmıştır (bk. Arberry, I, 14). A. Guillaume gibi önde gelen bazı araştırmacılar, âyetleri parçalayarak ve birbirlerinden ayırarak tamamen indî mülâhazalarla yerlerini değiştirmesinin bu meâli kullanılmaz hale getirdiğini itiraf etmektedirler (*MW*, XLVIII/3 [1957], s. 248).

Bell'in eserinde Kur'an ile ilgili olarak ileri sürdüğü temel hipotezlerden bazıları şunlardır: a) Kur'an müslümanların inandığı gibi vahye değil şairlere gelen ve Peygamber'in kendi aklının ürünü olan ilham benzeri bir çeşit iç telkine dayanmaktadır. b) Peygamber Kur'an'ı telif etmekle kalmamış, aynı zamanda şartlar ve ihtiyaçlar gerektirdikçe metinde pek çok değişiklik ve düzeltmeler de yapmıştır. c) Kur'an eski kavimlerle ilgili kıssalar konusunda Kitâb-ı Mukaddes'e çok şey borçludur. d) Normal vahiy kısa pasajlardan ibarettir veya başka bir ifadeyle Kur'an kısa pasajlardan oluşmaktadır. e) Peygamber'in "edebî faaliyeti" veya vahiy üç farklı döneme ay-

rimaktadır. 1. Tamamen Mekki bir "ibret" dönemi ki Allah'ın kudret ve rahmetinin âlâmetleri olan çeşitli tabiat hârikalarına dikkat çeken "ibret âyetleri"ni ihtiva eder. 2. Kısmen Mekki, kısmen de Medeni bir "Kur'an" dönemi ki kiblenin değiştirilmesi hadisesine kadar devam eder. 3. Kiblenin değiştirilmesi ve bağımsız bir ümmet anlayışının ilânından sonra başlayan bir "kitap" dönemi ki hedefi, yeni ümmet için yahudi ve hıristiyanların Tevrat ve İncil'ine rakip yeni bir kitap sunmaktır. Bu anlamda "kitap" "Kur'an"dan daha geniş kapsamlıdır. Bell'in ileri sürdüğü daha da zorlama bir hipotez ise homojen olduğu kabul edilen Kur'an'da yer yer konu dışına çıkan âyetlerin bulunduğu şeklindedir ve bu durumu, Peygamber'in söylediği âyetlerin ele geçirilen ufak tefek malzemelerin ön ve arka yüzlerine rastgele yazılması sebebiyle, daha sonra bunların yerlerine kaydedilişi sırasında diğer yüzdeki başka sürelere ait âyetlerin de yanlışlıkla nakledilmesi sonucu yapılmış tekrarlamalar olduğu şeklinde açıklamaktadır.

Bell'in ayrıca çeşitli dergilerde genellikle Hz. Peygamber ve Kur'an'la ilgili birçok makalesi yayımlanmış olup başlıcaları şunlardır: 1. "John of Damascus and the Controversy with Islam" (*Glasgow University Oriental Society Transactions*, IV [1913-1922], s. 37-38); 2. "A Duplicate in the Koran: The Composition of Surah XXIII" (*MW*, XVIII [1928], s. 227-233); 3. "Who Were the Hanifs?" (*MW*, XX [1930], s. 120-124); 4. "The Men of the A^rrâf (Surah VII: 44)" (*MW*, XXII [1932], s. 43-48); 5. "The Origin of the 'İd al-Adhâ'" (*MW*, XXIII [1933], s. 117-120); 6. "Muhammad's Call" (*MW*, XXIV [1934], s. 13-19); 7. "Muhammad's Visions" (*MW*, XXIV [1934], s. 145-154); 8. "Muhammad and Previous Messengers" (*MW*, XXIV [1934], s. 330-340); 9. "The Development of Muhammad's Teaching and Prophetic Consciousness" (*School of Oriental Studies Bulletin*, Cairo 1935, s. 1-9); 10. "The Beginnings of Muhammad's Religious Activity" (*Glasgow University Oriental Society Transactions*, VII [1934-1935], s. 16-24); 11. "Muhammad's Pilgrimage Proclamation" (*JRAS* [1937], s. 233-244); 12. "Muhammad and Divorce in the Qur'an" (*MW*, XXIX [1939], s. 55-62); 13. "The Style of the Qur'an" (a.e., XI [1942-1944], s. 9-15); 14. "Muhammad's Knowledge of the Old Testament" (*Studia Semitica et Orientalia*, II [1945], s. 1-20); 15. "Sûrat al-Hashr: A Study of its Composition" (*MW*, XXXVIII [1948], s. 29-42).

BİBLİYOGRAFYA :

J. D. Pearson, *Index Islamicus 1906-1955*, London 1958, s. 52, 54, 56, 60, 63, 65, 71, 150, 729; A. J. Arberry, *The Koran Interpreted*, London 1963, I, 14; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrihün*, Kahire 1980, II, 93-94; N. A. Faris, "Review on Bell's Translation of the Qur'an, Vol. I", *MW*, XXVIII (1938), s. 409; J. E. Merrill, "Dr. Bell's Critical Analysis of the Qur'an", a.e., XXXVII/2 (1947), s. 134-148; A. Jeffrey, "A Review of Introduction to the Qur'an", a.e., XLIV (1954), s. 254-258; a.e., XLVIII/3 (1957), s. 248; A. S. Tritton, "Obituaries: Richard Bell", *JRAS* (1952), s. 180; S. Vahiduddin, "Richard Bell's Study of the Qur'an: (A Critical Analysis)" *IQ*, XXX (1956), s. 263-272; W. M. Watt, "The Dating of the Qur'an: A Review of Richard Bell's Theories", *JRAS* (1957), s. 46-56; M. H. Khan, "English Translations of the Holy Qur'an: A Bio-bibliographical Study", *IQ*, XXX/2 (1986), s. 87; Manzoor Parwez, "Method Against Truth: Orientalism and Qur'anic Studies", *Muslim World Book Review*, VII/4, London 1987, s. 35-36; A. R. Kidwai, "English Translations of the Holy Qur'an: An Annotated Bibliography", *HI*, XI/4 (1988), s. 54-55.

M. MANAZIR AHSAN

BELLETEM

Türk Tarih Kurumu'nun
yayın organı olan dergi.

Türk tarihçilerinin araştırmalarının makaleler halinde yayımlanmasını sağlayan *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, *Târîh-i Osmânî Encümeni* tarafından 14 Nisan 1910'da neşredilmeye başlanmıştı. İçindeki yazılar Türkçe olduğu halde yabancı tarihçi ve Türkologlar da bu dergiye büyük ilgi duymuşlardı. 1923'te *Târîh-i Osmânî Encümeni* adı Türk Tarih Encümeni'ne çevrildiğinde derginin ismi de *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'na dönüşmüştü. I. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda çok seyrek çıkan derginin Latin harflerinin kabulünden sonra XII. cildinin sadece beş sayısı çıkmış ve 101. sayı ile yayımı tamamen durmuştu (Mayıs 1931). Ancak böyle bir yayın organının gerekli olduğunu gören Atatürk, Türk Tarih Kurumu'nu yeni esaslara göre Ankara'da kurarken bir de yeni dergi çıkarılması için emir verdi. O yıllarda üzerinde çok durulan Güneş-Dil Teorisi'nin esaslarına dayanılarak Fransızca'daki *bulletin* kelimesinin aslının *belle-ten* olduğu kabul edildi ve "bildiren, öğreten, zihine koyan" anlamlarındaki bu kelimenin derginin adı olması uygun görüldü.

Kânunusâni (Ocak) 1937'de çıkan ilk sayıdaki önsöz şu cümlelerle başlar: "Türk Tarih Kurumu çalışmaya başladığı ilk

günlerden itibaren kurum namına bir mecmua çıkarmayı ve bu mecmuada tarihe, Türk tarihine ait hakikatleri ortaya koymayı, bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarını ilim ve tarih severlerin tetkik ve tenkit gözlerine arz etmeyi düşünmüştür." Bunun arkasından da derginin programı şöyle özetlenir: "Kurum namına bugün ilk sayısını çıkardığımız *Belletem*'de neşretmedi düşündüğümüz mevzular şunlardır: 1. İlmî tetkikler (şahsî tetkikler, mühim tercüme vs.). 2. Vesikalar (aynen veya izahlı olarak), kitâbeler, resmî veya hususî vesikalar. 3. İlmî haberler (hafriyat neticeleri, kurumumuzun faaliyeti, tarih hareketleri, kongreler vs.). 4. Bibliyografya. 5. İlâveler (vesikalar, eski ana metinler, kanunnâmeler, aynen ve icabına göre tenkitli ve hâşiyeli olarak neşredilecektir)".

Belletem'in ilk sayısı Devlet Basım-evi'nde basılarak içindeki metin dışı resimler ve belge tıpkıbasımlarıyla 288 sayfalık kalın bir fasikül halinde çıkmıştır. İlk sayıda yazılardan birçoğunun Almanca ve Fransızca özetleri de bulunmaktadır. Atatürk kurduğu *Belletem*'in ancak sekiz sayısını görebildi. 1939'da basılan 10. sayı Atatürk'ün hâtırasına sunulan bir fasikül olarak çıktı. Dergi 21. sayıdan (1942) itibaren Ankara'da kurumun kendi basım evinde dizilmekte ve basılmaktadır.

Belletem'in 1. sayısının kapağı

